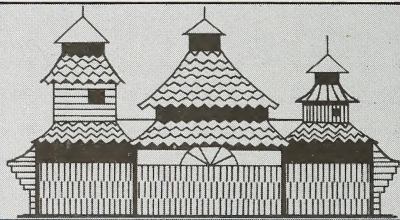

EX
LIB
RIS

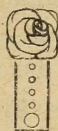
PAUL R. MAGOCSI

Выдавництво товариства „ПРОСВѢТА“
ч. 15. в Ужгородѣ. ч. 15.

Богдан Лепкий
В ГЛУХОМ КУТѢ

— Цѣна 2 Кч. —

Печатня „Викторія“ в Ужгородѣ.
1922.

Богдан Лепкий уродився в р. 1872 в Лапшинѣ коло Бережан в Галичинѣ из священничоѣ сѣмѣ, теперь професор гимназіи. Проживаючи у молодых лѣтах на селѣ, мав там нагоду придивитися добре селяньскому житю и горю, причиною котрых была все безпросвѣтность и темнота селян. То селяньске горе и темноту, забобонность, неохоту до просвѣты описуе он в своих оповѣданях: В глухом кутѣ, Иван Медвѣдь, Кара, Настя, Мати, Оповѣдане дяка, На послуханѣ до Вѣдня.

Саме того року минуло 25 лѣт, од коли Б. Лепкий почав писати свои творы: Окрем згаданных оповѣданъ написав еще много лиричных стихотворѣвъ, котрѣ суть окрасою руського письменства.

Яцкова ялѡвка обѣлася конюшины*) и згибла. Лежала коло ясел у стайны, як гора, а в хатѣ Яцко сварився з Яцихою.

— На що ты пустила ялѡвку на свѣжу конюшину? Господине!

— А ты на що, лишив отвором ворота? Господарю!

— А ты чому их за мною не заперла?

— А в тебе од чого рѹки?

— Ты мою працю марнуеш, жѣнко!

— А ты мѡй вѣк змарнував, чоловѣче!

Так сварилися цѣлу днину. . .

Пѡд вечѣр пригадали собѣ, що ялѡвку треба закопати, бо заповѣтрить подвѣря.

— Треба було дорѣзати — каже Яцко, — був бы народ розобрав пѡд медѣлю!

— Мѡй батько не рѣзник, а мати не рѣзничка — одповѣла Яциха — тай я рѣзати не вмѣю!

— Але языком, як бритвою рѣжеш. Правда?

— Коли рѣжу, то своим, а тобѣ зась до того. Одчепися од мене тай иди, зроби якій конець из ялѡвкою, бо ще ино того треба, щобы тебе жандарѣ забрали.

— А тебе чорты заберуть! — гукнув Яцко, переступаючи порѡг.

На подвѣррю думав собѣ, що баба правду каже. Он завинив, бо ворѡт за собою не замкнув. Ялѡвка вийшла з подвѣрря, обѣлася в поли конюшины тай згибла. Але признати ѣй того не можна, бо найгѡрше, як жѣнка раз один возьме верх над чоловѣком. Тодѣ вже пиши: пропало. Потѡм глянув на стайню, де лежало падло, зѡтхнув, сплунув и пѡшов на трупарню, до Антошка, що був грабарем и сторожом од школы в одній особѣ. Он копав гробы, чистив учителеви чоботы и бив школярѡв рѣзкою. Як мав час, то выплѣтав кошки, пускав кров, здѡймав шкѣру з падлины и збирав роѣ. Що кому треба!

На бѣду, пѡшов Антошко на друге село з листом од учителя до учительки и Яцко вернув из нѣчим. По дорозѣ вступив до слѣпого Максима, що грав на лѣрѣ, а на весѣ-

*) конюшня — команиця.

лю спѣвав такѣ веселѣ спѣвы, що пянѣ бабы реготалися до розпуку, але его не застав дома. В тѣм из за дуплавоѣ вербы вылазять Абрамко, знаный з того, що жадного дѣла не цурався и любив усього спробувати тай каже: „А що, Яцку, є Антошко в дома?“

— Лихо ему є! — одповѣдає Яцко. — Десь их усѣх як навмысне повырывало.

— Не кажѣть нѣкому — говорив Абрамко — то здѣйму шкѣру.

— Та здѣймай! — одповѣдає Яцко — про мене!

Торг у торг и стало на тѣм, що Абрамко має дати три срѣбнѣ и шкѣра его.

Зараз пѣшли оба до стайнѣ. Жид замкнувся з середины, щобы его нѣхто не бачив и заки мѣсяць зѣйшов, ѡн покѡнчив свою роботу.

Потѣм выдрапався на пѣд, розвѣсив шкѣру на бантѣ и вернув вдоволеный до дому.

Тымчасом Яцко выкотив из возѡвнѣ вѡз, запряг конѣ и заѣхав перед стайню.

На силу вытащили обоє з жѣнкою ялѡвку и вѡз покотився в село.

По дорозѣ ставали люде и киваючи головами, казали: „Ов, ов, ов!“

Яцко був лютый, пѣдганяв конѣ и ялѡвка скакала на возѣ як жива.

Так опинилися на „кобылячѡм“ цвинтари. Був то невеличкый кусник громадскоѣ толоки, обкопаный доволѣ глубоким ровом, на якѡм ховалося падлину: конѣ, коровы, вѡвцѣ, навѣть дрѡб. Як ишла остатна холѣра, то староство*) наказало, щобы зробили сей цвинтар, на що громада сильно одказувала. „Перше тѡлько людеи ховали, а тепер, бач, и худобинѣ цвинтару треба“, думав також Яцко. Дальше може ще якѣ метрики для коров повыдумують. Все можливе. А потѣм, то ще таке право выйде, що не худоба для тебе, але ты, хлопе, для худобы. Тѣфу!“

Яцко сплюнув, зняв драбину и скинув ялѡвку на траву. Телиця лежала як колода. Яцко вхопив рыскаль и став з пересердям копати яму.

— Не досить, що здохло, та ще ему таку параду роби! — говорив выкидаючи землю.

— Вези его, копай яму, ховай! Иги! . . . А вы тут чого? — звернувся до псѡв, що чим раз блисше пѣдкрадалися до мяса. — На погрѣб прийшли? Добре. Ось тобѣ, дѣду,

*) ѡкружный уряд.

хлѣба! — гукнув, кидаючи що найблизшою грудю землѣ. Псы розскочилися и Яцко копав дальше.

— Чого стоите? — кричав до своих хлопцѣв. — Возьмите батѣг та одганяйте собак!“

Хлопцѣ вхопили один батѣг, а другій лопату и вганяли за псами.

Яцко выкопав яму, змѣрив рыскалем, чи є до мѣры и скотив до неѣ ялѣвку. Потѣм скоро, разом из хлопцями, став ѣѣ засыпати землею.

А на окопѣ сидѣли голоднѣ псы и з жалем та злобою дивилися на дурного хлопа, що таку красну поживу так нерозумно марнує.

Як Яцко вертав до дому, була нѣч.

Свѣтив мѣсяць, били перепелѣ, пахло сѣно и мед.

— Буде погода, — говорив Яцко, поглядаючи на дым, що шнурком снувався з комины в гору. — И небо вывѣздилося, що але!

Конѣ ишли звѣльна, Яцко не пѣдганяв их, лиш дивився довкола и думава.

— Мають люде гречку,*) як море, а я, як на злѣсть, єѣ не посѣяв.

Высѣяв больше ячменю, а ячмѣнь не вродився. Тай такє!

И в ту хвилию зробилося Яцкови дуже сумно. Єму здавалося, що вѣн дуже бѣдний, що се єму чомусь не ведеться и що для него вже нѣякого ратунку. Зббже не дописало, ялѣвка згнула, нещастя йде за нещастям. А минаючи цвинтар, вѣн думава, як то єго вывезуть туды и як ѣн не буде жури-тися нѣ гречкою, нѣ ячменем, нѣ жадною бѣдою — нѣчим.

Мѣсяць свѣтив, били перепелѣ, пахло сѣном и медом. Яциха чекала на Яцка з вечерою. „Бульба перекипѣла, дѣти зголоднѣли — говорила, выбѣгаючи за ворота, — а єго нема“.

Над Глухим Кутом висѣло тихє, лѣтне небо. На рѣцѣ гудѣв невсыпущій млин, дорогою ѣхали парубки на конях, грали на сопѣлках и спѣвали. Им на стрѣчу выбѣгали собаки, гналися за кѣньми и брехали. Довго стояла Яциха и наслушувала, ци не ѣде Яцко. А в хатѣ, на лавѣ, пѣд ляμποю, сидѣв найстаршій сын и читав свѣжу часопись. Коло него стояло кѣлька парубкѣв и слухали. Один из них недавно пристав до читальникѣв и по єго очах видно було, що єму в головѣ якось єще не дуже ясно. Он спитав:

— А про вѣйну нѣчого не пишу-ть, Михайле?

— Нѣ, нѣчого.

— А, якось тут на ярмарку говорили, що нѣбы наш на Турка выбираєся.

*) гречка = татарка, поганка.

Михайло глянув на него, як батько на дурну дѣтину и усмѣхнувся.

— По що тобѣ Турка? Кобы ты того ворога змѡг, що є, то булобы добре.

И вѡн почав говорити з жаром, яких то ворогѡв хлопы мають, як они мусять боротися о кожду ложку стравы, о кождый день жита и як мусять уважати, щоби в той боротьбѣ не впасти, бо хлопске жита, як безнастанна вѡйна.

— Але з мѣсця — кѡнчив поднимаючи голос, — нам не годиться утѣкати. Тхорѣ утѣкають, а одважнѣ смѣло стають до бою. Держися, хлопе, руками и ногами землѣ, бо то твоя мѡць. Хлоп без землѣ, як рыба без воды, як листок без гиляки, як марный пух. Ф-у-у-у! тай нема!

В ту хвилию одчинилися дверѣ и насамперед в бѣгла мати, а так може по добром „отченашу,“ увѣйшов батько.

— Касина! — кричав од порога. — Новинки! Паны! Ты старый падлину вызови, а твои дѣти най новинки читають, бо они паны! Мой! — крикнув звертаючись до сына. Кинь менѣ той папѣр геть, бо тебе разом из ним за десятѣ ворота кину. Чув?

Сын выпули в очи. З роду вѣку не чув од свого батька такого прикрого слова. Що правда, то Яцко не любив анѣ читальнѣ, анѣ книжок, анѣ взагалѣ нѣякоѣ освѣты. Не знав, на що она и до чого здасться. Адаже и перше люде жили без книжок та без паперѡв и було им добре. Але дѣтям не боронив „Як свое зробиш — каже бувало — то читай, кѡлько хочеш, а йно свѣтла менѣ не высвѣчай.“

Тым дивнѣйше вразив Михайла батькѡв гнѣв. Вѡн не втерпѣв и спытав:

— А хибаж вам, татуню, щонебудь шкодить, коли я читаю?

— Шкодить! — одрубав батько. — Не люблю, не хочу, не потребу! Поки не було тых школ и тых читалень, то ще чоловѣк дыхав яко-тако, а теперь хоч из берега та в воду... Збѡже не вродило, ялѡвка згубла, роби, що хоч!

— А хибаж наша ялѡвка од новинки згинула? Таж она не умѣла читати! одповѣв Михайло.

— Що? — гукнув батько. — Ты насмѣваєшся з мене, зо свого батька? Ты мене сердиш? Мой! Тримай язык за зубами, бо хоть ты парубок, як дуб, а так тебе сперу, як смаркача.

Михайло лиш раменами здвигнув.

— Тут газета нѣ при чѡм. Они Вам нѣчого не виннѣ. А без газет и без науки нынѣ жита трудно. Нынѣ кождый жид, кождый волокита знає свѣтови лад тай туманить темного хлопа. Нынѣ треба ити вперед разом из другими, а нѣ, то перейдуть по тобѣ, як по трупѣ!

Яцко покивав головою и, насмѣваючись, сказав:
— А диви, якій мудрий! Мудрѣйше яйце од курки. А диви!
А Михайло кѣнчив:

„Тай ялѣвка може бы жила, як бы вы умѣли читати. Ось у мене є така книжка, що пише, як коло худобы ходити, але она сама не заговорить, до неѣ треба знати письмо.

— Досить! — гукнув Яцко. — Вже менѣ тѣ науки горлом лѣзуть. Гѣркій свѣте, коли сини батькѣв розуму мають учити! Од нынѣ я тут пан, я тут господар! Або слухай, або рушай на чотыри вѣтры! Я вам покажу! Я вам усѣм безголове зроблю! Я вас пороздираю! Я . . .

Але жѣнка прискочила до него, вхопила за руки и сказала:
— Чужѣ парубки слухають, спамятайся!

Яцко спамятався на хвилину, парубки поздоровкалися, тай вийшли. Яциха подала вечерю.

Ѣш мовчки. Лиш часом ложка голоснѣйше черкнула об миску и тѣльки чути було, як кѣлька ротѣв дмухало на горячу страву, а потѣм из свистом втягало єѣ до середины.

Як обтерли губы, почав Яцко на ново:

— Завтра зачнемо жати. Ты, жѣнко, лишишся в хатѣ, звариш обѣд и обѣйдеш худобу, а мы всѣ, скоро свѣт, поїдемо жати.

Говорив голосно и рѣшучо, як економ. Але Михайло не втерпѣв. Таку вже мав натуру, що не годен був змовчати, коли видѣв, що робитися щонебудь не так, як треба.

— Завтра буде дощ, а може и на слоту затягнєся, бо барометр в учителя чогось дуже опав. А до того я йшов нынѣ попри жито и оно мало зелене. Паньске жито до полудня и ранѣйше, а ще его не жнуть. Я раджу подождати.

— Сховай собѣ свою раду для таких, як сам, разом из якимись барометрами! розумѣєш? Я маю барометр на небѣ! Дармоѣды, ледарѣ! Робити им не хочется, тай выгадують. Я вас буком на поле выжену, от що. И ты — обернуєся до дѣвчини, що блѣда и перестрашена куняла коло постелѣ, — и ты також поїдєш. Мы люде бѣднѣ, нам нема коли слабувати. Слабость то паньска рѣч, а в хлопа або жий або вмирай!

— Нѣ тату, — обозвався на те Михайло. Ганька хвора и не годна йти.

— Що? — заревѣв Яцко. — Ты знов до мене з пыском, ты . . . и кинувся з кулаками на сына. Але сын зхопив його за руки, а мати упустила горнець и знов припала до мужа.

— Що робиш? Спамятайся! Чого ты так розѣвсья нынѣ?

— Най менѣ з очей утѣкає, бо вбю! — верещав Яцко.

— Тѣкай, сыночку, тѣкай дѣтинко — просила мати — видиш тато нынѣ недобрѣ. Вступися!

Сын понури́в голову и вы́шов . . .

Довго-довго перестраше́н дѣти тули́лися на запѣчку до себе, довго хлипала хвора коло постелѣ и довго не могла втихомиритися Яциха, що так само щиро любила мужа, як и дѣтей.

Михайло по́шов зразу до стайнѣ, де звичайно спав, але звѣдтам перене́сся на сѣно, бо в стайнѣ було ему за тепло и за душно.

Чистый воздух, ясне, засѣяне небо и легкій западный вѣтер утхомирили его. Почав думати . . . Що оно таке, що од якогось часу в их хатѣ по́шло, як то кажуть, из Петрового дѣя? Давнѣйше анѣ тых крикѣв не бувало, анѣ сварок, анѣ проклонѣв, а теперѣ ложки стравы не мож з'ѣсти в спокою. Давнѣйше, кѣжде робило, що до него належало и спокѣй головѣ. А тепер не знати, чим батькови догодити. Од часу, як по́йшли нещастя, з ним робиться щось поганого. Ну, хто винен? Хто казав починати процес из стрѣлом, хто казав зло́й людинѣ по́дпалювати комору, хто казав гинути ялѣвцѣ. Бѣда по деревах не лазить, а чоловѣк на те и розум мае, щоби обганятися од неѣ. Всѣ тѣ втраты можно було якось одбити. Ог, читальня хоче заложити склеп. Тольки пристанѣ до спѣлки та одступи для склепу свѣтлицю, а бувбы красный грѣш. Або торговля покладами*). Ще тѣй рѣк хотѣв Михайло занягтися нею. До мѣста ж недалеко. Але татуню не дадутъ. „Нема часу — гандель то жидѣвска рѣч“ — и так усе. Або з огнем. Кѣлько он наговорився, абы заасекуроватися. Адаже в свое товариство „Днѣстер“. Та де там! „У нашом родѣ того не бувало, Як Бог схоче, то огонь отверне. Не годиться.“ — И вже. А прийшов огонь, таѣ диви, якоѣ нарѣбив утраты. Добре, що хата не згорѣла. И поле инакше родило бы, якбы его справити. Долинку треба осушити и засѣяти травою, а далекий клин засыпати мукою з костей, бо туды гною не завезе. И так из усѣм. А тато замѣсть того ѣдяться, грызуть нас и себе и нарѣкають на лихѣ часы.

И ему нараз стало жаль своего тата. Он зрозумѣв, чому той батько так змѣнився, чому вѣн нараз зробився такий напрасный и прикрый.

То так, коли в болото залѣзеш, або як почне лѣд под тобою ломитися. Станѣ, подивися спокойно довкола, подумай, куды поставити бы ногу, щоби трафити на сильный грунт — то вылѣзеш щасливо. А коли ты застрашишся, та зачнеш на ослѣп бѣвтати ногами, то залѣзеш у таке, що хоч волами тягни.

„И що бы тут робити, як бы тут приступити до тата, як бы их успокоити та пероконати?“ — думав Михайло и з тыми думками заснув.

* * *

*) яйцями.

Короткѣ в лѣгѣ noci. Навѣтъ нема коли розпростувати втомленого тѣла. За те спиться тогды камяным сном и сон той мае якусь надзвычайну силу.

Як Михайло встав, то що йно свѣтало. Глянув на небо — нѣчого. Лиш на заходѣ якѣсь мраки, якбы дими и вѣтер звѣдтам потягае гнилий и теплый як из печи.

Обдйшов Михайло товар и думает, чи йти до хаты чи нѣ. Нѣ, не поїде. По що дратувати батька? Переконати его не переконае, лишень шкода гнѣвити Бога.

Взяв сокиру и пошов до моста, що его громада чим скорше направляла, бо туды мали фхати каноны. Поки дйшов, сонце выкотилося велике й ясне та вѣд разу взяло так сильно припѣкати, як у само полудне.

— Ой бѣда! Буде дощ. Кобы хотѣ татуньо не зачинали жати, бо шкода хлѣба — думав Михайло — та кобы Ганька не йшла, бо ще горше з нею буде. Выгналося то як конопля тай хворув. Най их Бог боронить.

Цѣлый день не йшла ему работа. Думки не давали спокою и на серцю робилося так тяжко, як бы на него столѣтний дуб завалился.

З полудня почали выступати хмары та закрыли небо, як бруднѣ и мокрѣ вереты. Пѣд вечер почали пускати з себе дощ. Що вѣтер повѣе, то дощ слабне, але йде.

Наповнилася рѣка водою, выступили на дорозѣ калюжѣ, обмокли дерева, стрѣхи и люде. Ще до noci далеко, а вже свѣта божого не видно, такѣ всюды мраки и пары. Слота. . .

— Маєте, татуню, барометер на небѣ — думав Михайло вертаючи домѣв. Був змученый и такой обмоклый, що аж пара з него била. Хотѣв чим скорше достатися до теплого и сухого кута.

В своѣй улицѣ здыбав молодшого брата. Бѣг у село.

— А ты куды?

— По оцет до корчмы. Ганька вмирае.

Михайла якбы хто ножем шпигнув. И жаль и злѣсть нараз ухопили его сердце, як у зелѣзнѣ клѣщѣ.

— А що, не казав, не казав? — говорив, вступаючи в хату.

Ганька лежала на лавѣ, блѣда як смерть. Великѣ, синѣ очи дивилися жалѣбно у стелю. На устах була кров.

Мати клячала коло неѣ и киваючи головою, приговорювала крѣзь слѣзы :

— Робѣтнице моя! Дѣвонько моя! Якже ты мене лишаеш? Казала я, не спѣшился, казала я, спѣсни собѣ, дѣтино, а ты все перлася вперед, згубила тебе твоя скорость, доню!

А батько сидѣв из люлькою в зубах кѣло скринѣ и бурмотѣв до себе :

— Насѣлася доля на мене, тай годѣ. Що крок, то вовк, що два, то бѣда. Ого! Пропав я, як пес на ярмарку!

Коли побачив сына, то втих и голову спустив на саму скриню. А Михайло лиш глянув, що є, и пошов запрягти конѣ. Навѣть нѣхто не знав, що вѣн поѣхав по лѣкаря до мѣста.

Тым часом из Ганькою було дуже погано.

Навѣть оцет, якого выпила мало не цѣлу склянку, не помѣг ѣй, а здавалося, що гѣрше пошкодив. Стягала ногами и з болю так страшно кричала, що сусѣды не годнѣ були спати. Серце, тай серце!

— Нема що, чоловѣче, каже Яциха — йди по Горпину!

За малу хвилю привѣв Яцко Горпину, червону, розхрѣстану, пяну.

— Всьо, кумонько, я лишила, а до вас прибѣгла, — говорила цѣлуочи Яциху. — Вы в мене першѣ! Вѣйтиху*) лишу, писариху лишу, а до вас прийду, бо дуже вас люблю! Але принесѣть, мои милѣ, хоч пѣв кватирки, бо най ся проч каже, так мене в серединѣ рѣже, що крый Боже!

Принѣс Яцко пѣв кватирки, выпила Горпина, закусила часноком и цукром та взяла оглядати хвору.

— Коло серця тебе, донечко, коле и в грудях, кажеш, спирає и голова так, якбы трѣснути хотѣла — то вроки. Стрѣйна, дѣвонько, вrekла тебе, бодай ѣѣ всѣ дѣдьки наврѣкали, бодай она долѣ не знала, вѣдьма погана! Таку ладну дѣвчину зѣпсувати, гей, гей, гей! . . . Нема чуєте, нѣчого гѣршого, як поганѣ очи. Гѣрша в них ѣдь сидить як у змиѣ. Най нас Господь милосердный боронить та заступить од такоѣ бѣды! — говорила звертаючи до родичѣв. — Але налейте, прошу вас, ище капку, бо в горлѣ сухо стало. Розмовляти не годна.

Выпила, закусила и далѣ оглядала.

— То вы ѣй оцту дали, то добре. Оцет од усякоѣ хвороты помагає. Теперь мы ѣй вугля скинемо и буде, як рукою одняв. З недѣлѣ пѣйде ваша донька в поле, а йно уважайте, бо то молоде, дурне и скоре, як молодой кѣнь.

Подала Яциха Горпинѣ з мисника нову миску, наляла з коновки воды и нагорнула з печи червоного вугля. Горпина дмухала на воду, приговорювала до вугля и над мискою на вѣдлив махала. Потѣм жар зсыпала до миски.

Зашипѣла вода и засичало вугля, а Горпина казала, щобы так лихѣ очи шипѣли, як будуть у смолѣ кипѣти та доповѣдала, щобы так погана душа, що вроки на дѣвку навела, на сам спѣд некла впала, як те вугле на спѣд миски падало.

— На лѣсы, на боры, за десятѣ горы, в багно та трѣстя йди! — кричала, вымахуючи руками та бѣгаючи довкола миски. Од того вѣтер робився, гасив лямпу та холодом вѣв по лицю Яцка и Яцихи.

— Гу—у! Як страшно! — и хвора з безнадѣйною розпукою дивилася на розхрѣстану вѣдьму та на ѣѣ чары.

*) жену сѣлького старосты.

— А що? Не казала? А не казала я? Вроки. Ще й якъ! О! Дивѣть, як поспадало вугля. О! . . .

Потѣм набрала з миски вугляноѣ воды, обмыла хворѣй руки. ноги и казала напитися з поганоѣ, брудноѣ долонѣ. Потѣм сама выпила, але не воду, а горѣвку, оперла голову об стѣну и захропѣла на всю хату. Навѣть крик хвороѣ, що потрясав тихими стѣнами, не мѣг еѣ збудити.

— Вставайте, кумо! — благала Яциха, стягаючи еѣ з лавы. — Ганька вмирае!

Горпина зорвалася и як шалена бѣгала по хатѣ. Зачѣпала собою об пѣч, то об скриню, бо така була п'яна, що не могла вдержатися на ногах.

— Ножа, сорочки, хутше!

Подали їй нѣж и здоймили з хвороѣ сорочку.

Горпина стояла посеред хаты з ножем у правѣй руцѣ, з сорочкою в лѣвѣй и хитаючися, як Жид на молитвѣ, мляскала заслиненными губами и щось такого говорила, чого нѣхто не мѣг зрозумѣти и чого, мабуть, сама не розумѣла. Потом нѣж перепустила через сорочку, зараз его подняла и з розмахом вбила в одвѣрок.

Потѣм упала на лаву, оперла голову об стѣну и в друге захропѣла. По хатѣ, якбы хто канонами котив.

Хвора на хвилю втихла. Яцко лежав на скрини, а Яциха дивилася на п'яну Горпину, як Жид у лице чудотворного рабина.

Нараз хвора зорвалася и почала кричати, абы їѣ добили, бо не витримае.

Знов збудили Горпину и вона знов бѣгала по хатѣ, як у горячѣ, а потѣм казала класти до серця горячѣ приклады.

А ї те не помагало, а як коло пѣвночи приѣхав лѣкар, то вже не було кого лѣчити.

— Як можна — говорив до родичѣв --- як можна хворѣй на серце давати оцег пити та ще хто знае якїй и класти горячѣ приклады? Я казавбы ту бабу до темницѣ замкнути, ту п'ячку!

— Кобы знати — одповѣв Яцко, оттак, абы щось сказати, а в душѣ подумав собѣ: „Так мало бути, тай конець“.

То було в суботу, а в понедѣлок поховали Ганьку. Людей зойшлося багато, як звичайно в слоту. Яцко принѣс горѣвки, спекли хлѣба, зварили пирогѣв и народ гостював, як на празднику.

Коло полудня вынесли тѣло з хаты и поклали на вѣз. За возом ишла Яциха и голосила: „На когоч ты мене покидаеш, робѣтнице моя? То я тобѣ весѣлячко зготовила, доню, з сырою землею, з темною могилою, з бѣлою березою. Чому ты менѣ малою дѣтиною не вмерла, не булобы такого жалю! Ой, ой, ой!“

А дощ падав, а вѣтер вѣяв, а дзвонь на дзвоници дзвонили. Як минали церкву, то зашумѣли старѣ, высокѣ липы, потрясли гиллям зеленым и кинули кѡлька капель срѣбноѣ росы на бѣлу трунву.*)

А як переходили попри поле, то кланялося Ганцѣ коло-систе збѡже, як добрѡй робѡтницѣ.

Заскрипѣли цвинтарнѣ ворота и дружбы повели молоду не до престолу, а до гробу.

Нараз выглянуло сонце, освѣтило цвинтарнѣ березы, обсушило людей и кѡлька промѣнѣв ясных кинуло до чорного гробу, щобы Ганцѣ не було так дуже темно.

Люде ходили помѣж могилками та перечилися, де хто лежить, а дѣти лазили по вышнях, шукали по окопѣ суниць або гойдали спорохнѣлыми хрестами. Родичѣ гонили их до хат.

Як люде вертали в село, то говорили, що покойниця вмерла од врокѡв, проклинали поганѣ очи та шептали собѣ до уха, що Яцкови не ведеться, бо ему хтось таке натворив.

Яциху потѣшали газдынѣ, що еѣ донька пѡйде просто до неба, а Яцка жалували газды, що пѡд самѣ жнива втратив одну пару робочих рук.

Яциха ишла червона од слез и пѡдпирала голову рукою, якбы еѣ втримати не годна, а Яцко хитався, як дѣд.

Усѣ казали, що вѡн остатным часом щось дуже по-старѣвся.

* * *

На другій день, хто лиш устав, бѣг до окна дивитися, чи буде погода.

Але де там! Розкислося, як у пѡздно осѣнь, якбы пѡсля Покровы.

На дорозѣ болото, на долинах вода, на лѣсах дыми. Роби, що хоч! Навѣть воробцѣ почали журитися. Злѣталися стадами до села, обсѣдали голоднѣ змоклѣ плоты та цвѣрѣнкали.

А пѡд вечер стада чорных ворон перелѣтали над селом из гамором та криками.

Яцко ходив хмарный, як те слотливе небо, до нѣмого не обзывався, лиш зѡтхав та бурмотѣв пѡд носом:

— „Пропала мое праця, пропав и я . . .“

Але в четвер показалося сонце. Бѡже! Як нараз повеселѣло на свѣтѣ, як зазеленѣлася трава и листья, як усьо росло та доспѣвало на очах!

Пѡшов Яцко перекладати копы.

Зняв одну шапку, глянув та лиш покивав головою. Стебло зелене як рута, пахне квѣтем и росчиною, а така од него горючка бѣ, що аж у носѣ крутить.

Сѣв Яцко тай думае.

*) деревище.

— Правду казав Михайло. Видно, що тѣ книжки тай тѣ науки все таки щось нѣби знають. Треба було послухати сына. Думає, коли чує — хтось йде.

Якѣсь сторонецкѣ жѣнки.

— Дай, Боже, щасливо!

— Дай, Боже, й вам!

— А туды то дорога до Кривого?

— До Кривого? — повторяє Яцко и розглядається довкола так, якбы дорогу згубив. — Идѣть просто, а потѣм коло панотцевоѣ нивки на право и знов просто аж до моста, а з моста скрутите на лѣво аж до Мартиновоѣ вербы, а там уже вам люде покажуть.

Жѣнки подяковали тай пустилися йти, якбы они справдѣ знали, котра то пан-отцева нивка и котра Мартинова верба. Але Яцко спинив их.

— А вам до Кривого за чим?

„Идемо до того хлопця, що, може чули вы, людей лѣчить и всяку всячину знає.

— То там є такий хлопець? А я нѣчого не чув.

„Та же є. Од нас якось тут возили жѣнку, що має чорну хоробу и помѣг. Або знов одному богачеву дѣти не хотѣли ховатися тай також помѣг. На всьо кажуть, поможе.

— А вам до того хлопця яке дѣло? — спитав Яцко.

Жѣнка засоромилася, а друга одповѣла за неѣ.

— Богато говорити, а мало слухати.

— Ага! притакнув Яцко, нѣбы доволеный одповѣдю, але з очей видно єму було, що хотѣв щось бѣльше довѣдатися про того незвычайного хлопця.

— То, кажете, — почав по хвили — що вѣн усьо знає? А може вѣн удає та людей дурить?

„Не кажѣть того! — почали обѣ жѣнки нараз. — Грѣх казати. Таких як вѣн, то йно десять на цѣлѣм свѣтѣ, якій свѣт великій. Навѣть найстаршѣ люде кажуть, що не видали. То, говорятъ, Господь милосердный змилувався над грѣшными людьми та пѣслав його, щоби нам радив: „Най, — каже Пан Бог — бѣдный нарѣд не марнуєся, най з голоду не гине и за море не втѣкає.“ А паны, як провѣдалися, що й куды, тай зараз жандармѣв пѣслали, щоби приставити такого, а такого хлопця до суду. Ну, нѣчого. Приходить вѣн до суду, а паны зараз до него:

— То ты, — кажуть, — хлопча, нѣбы всьо знавш?

— Усьо, як усьо, бо тѣльки Пан Бог єсть усевѣдучий, але знаю богато такого, чога нынѣ не знають.

— Ну, щож такого?

— А щобудь. От возьмѣм на те, кѣлько в вас грошей в кишени.

— А кѣлько, кѣлько? — зацѣкавились паны.

А вѣн тоды на небо глянув, тѣльки подумав тай каже:

— Два срѣбнѣ, ще й двѣ шѣстки и чотыри новѣ.

Пан до кишенѣ, перечеислив тай тѣльки рукою дав знак, абы его пустили на волю. И из тоѣ поры вже его не займають. Боятся!

— Велика Божа сила и велике его млиосерде над нами грѣшными! — сказав на те, зотхаючи Яцко.

— Ну, але якже з ним зробилося, що вѣн такий мудрый вдався? Чи так ему од роду?

— Деж там? Дитиною, кажуть, був вѣн хирлявым та нагульковатым. Даякѣ хвороты его чѣпалися,

— То так нечистый хотѣв его збавити — втрутив Яцко.

— Цѣлыми днями — оповѣдала жѣнка — лежить бувало, як зимою то на припѣчку, а як лѣтом — то в борознѣ, в городѣ тай дивиться на небо.

А небо сине покрыте бѣлыми хмарками. Раз якось у саме полудне каже ѣн до своѣ матери, а его мати бѣдна вдовиця: — „Я вже всьо знаю мамуню“.

И з тоѣ поры знае . . . Ну, але нам пора! Заговорилися мы з вами, а дорога далека! Бувайте здоровѣ!

„Идѣть здоровѣ! — одповѣв Яцко. Та най вам Бог допоможе, щобы вы дозналися, чого вам треба“.

— Дай Боже! Дай Боже й вам! одповѣли жѣнки, спускаючись из меж на дорѣжку. За хвилю зникли межы буйными нивами и тѣльки их червонѣ хустки з бѣлыми очѣпками котилися по філях колося, як два блуднѣ огонки на болотѣ. А потѣм згасли . . . Довго дивився Яцко за ними, так довго, аж у головѣ dospѣла нова гадка.

„Коли другим помагае, то и менѣ поможе!“ казав вертаючи домѣв.

На другій день пѣшов.

Лишив жито, лишив иншу роботу, що за слоты призбиралася, и потяг до Кривого. Выйшов раненько, а перед полуднем був на мѣсци.

Знайомѣ жѣнки выходили саме з подвѣря, як ѣн входив.

— А що?

„Нѣчого.“

— Порадив?

„Чомуж бы нѣ!“

И розойшлися.

Чекав Яцко яку годину, заки на него прийшла черга.*) А як его до хаты кликали, то ноги пѣд ним тряслися, як у пропащици. „Чи порадить?“

Хлопец насамперед говорив из ним досить довго про всякѣ рѣчи, а потом нараз узав Яцкови казати, що ему, себто Яцкови, не ведеться и що ѣн, Яцко, мае дуже велику журбу на сѣрцю.

Яцко лиш головою кивав.

*) ряд, очередь.

А потѣм хлопчина вылѣз на лаву и достав изза образа свяченоѣ лозы. Яцко спершу настрашився, бо гадав, що ѣн хоче его бити, але хлопець натяв з тоѣ лозы трѣсок, зѣбрав их у жменю, замкнув и потряс, як дѣти орѣшками в забавѣ. Потѣм приступив до печи и высыпав патички назад на припѣчок.

„Вашу хату, — говорив, вдвляючись у розсыпанѣ патички, як у книжку — вашу хату так майстры заложили. Треба ѣѣ на друге мѣсце пересунути, розумѣете?“

— Та нѣбы розумѣю, але то великій клопѣт.“

„Клопѣт ваша рѣч, а моя рѣч сказати, що знаю. Коли хочете, щобы вам знов на добре повернулося, то пересуньте хату лѣвым углом на пѣвнѣч аж до тоѣ вышеньки, що на краю садка . . . Се мое слово“. Потѣм хлопець зѣбрав патички до купы и кинув в огонь. Патички занялися, та спалахнули и щезли в одвоѣ хвили.

Яцко вернув до дому.

Як пересунути, то пересунути нема що!

Треба так якось робити, щобы сын не видѣв, бо буде спиняти. Таки нынѣ пѣйти по сусѣдах и просити их на завтра рано, так по обѣдѣ, як сонце в хлопа пѣдѣйде на небѣ.

Заки Михайло верне з роботы, хата буде рушена, а тогды ѣ ѣн сам мусить помогати. Як погадав, так и зробив.

* * *

Михайло, як звычайно, зараз по обѣдѣ пѣшов до роботы, все таки до моста, що его для войска направляли.

И нынѣ, як тыждень тому було ѣму на серци так тяжко, якбы его столѣтний дуб придавив.

И нынѣ, обробляючи сокирою колоды, думав собѣ, як то зарадити лихови. И нынѣ, зѣтхаючи, шептав: „Най их Бог стереже“.

Ще до полудня було з година часу або ѣ бѣльше, як прибѣг его молодшій брат, Гриньо.

„Кидай всьо и бѣгай до дому!“

— А що там знов?

„Татуньо хату сунуть.“

— Чи ты здурѣв, чи тобѣ що сталося?

„Не здурѣв, а йно правда. Скликали людей и сунуть, бѣгай. Михайло ткнув барду за ремѣнь и пустился в село. Зразу ѣшов, а вѣдтак бѣг як кѣнь.“

Од церкви видно було их обѣйстя, як на долоны. Глянув . . . Народу повне подвѣря, а такой крик, якбы горѣло.

Однѣ зносять до коморы одѣж, посуду, тощо, а другѣ тащать останки печ и з хаты, иншѣ пѣдкопали пѣдвалины та сунуть пѣд них грубезнѣ круглѣ колоды, як валы. „Подай! Бѣгай! Бери! Тримай!“ — лунаѣ по цѣлом селѣ. Бѣготня та

метушня, як у муравлиску. Однѣ других потручуютъ, однѣ других не розумѣють, якъ звычайно, коли хто дуже спѣшить.

Михайло лиш за голову захопився. „Боже! Що они роблять? Подурѣли!“ — и пустился бѣгти не дорогою, а городами на впростоць, куды ближе.

„Кобы скорше, кобы их спинити, бо хата стара, не вытримає!“ — думав, перескакуючи борозды та пересажуючи плоты, якъ пес.

Ще оден сад и два города, а там вже своя улица — и Михайло бѣжить ище скорше.

„Бери шнур! Подпирай стѣну! Довбня де?“ — ляцить йому в ухах.

„Спинѣться люде! Чекайте мене! — кричить Михайло з сусѣдного подѣря.

Але нѣхто его не чув, нѣхто не слухає.

— „Пѣдважуй хату колами! Тягни шнур! Ану, гей!“ И кѣльканацять пар рук подносятъ подвалины з того мѣсця, на якому они перележали кѣльканацять лѣт, а рѣвночасно кѣльканацять дужих хлопских печей подпираетъ бѣчну стѣну, щоб ѣѣ пхнути вперед. Иншѣ пильнують валѣв, впрягаються у грубезнѣ воловоды, як у шлиѣ. „Головы розвалю“ кричить несамовито Михайло. „Лишѣть!“ але в ту хвилию пошпортуєся на-перелазѣ и паде.

„Гейже враз! Раз, два, три!“ — приказує Яцко.

Натягаються людскѣ жилы, трѣщать грубезнѣ шнуры, моцуються спорохнѣлѣ бальки.

Стрѣха починає колыхатися, хата хитаєся, якбы розма-хувалася до великого скоку—и нараз из пекольным ломотом и гуком паде, як дуб, сторощений од грому.

Трѣск, грохѣт и прох. А потѣм тихо.

Народ розскакуєся на всѣ стороны и здалека приглядаєся безобразной, величезной купѣ дерева, соломы и глины.

„Свят! Свят! Свят!“

„А деж Яцко? Де подѣвся кум Яцко?“ — одзывается котрыйсь из сусѣдѣв.

„Де мѣй чоловѣк?“ — кличе несамовито Яциха. — Вы вбили мого чоловѣка!“

Хлопы кидаються на звалища и за годину добувають розмяжджене тѣло.

